

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ
ВА СУВ ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ИНСТИТУТИ

«АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ»

кафедраси

**«АМАЛИЙ ИНФОРМАТИКА ВА АХБОРОТ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ»**

ФАНИДАН АМАЛИЙ ИШЛАРИНИ БАЖАРИШ БЎЙИЧА

МЕТОДИК КЎРСАТМА

Тошкент -2017

Ушбу методик қўлланма институт Илмий-методик кенгашининг 2009 йил « 29 » январь » да бўлиб ўтган 3 – сонли мажлисида кўриб чиқилди ва чоп этишга тавсия этилди.

Методик қўлланмада «Амалий информатика ва ахборот технологиялари» фани бўйича амалий иш ва лаборатория машғулоти топириқлари ҳамда уларни бажариш учун кўрсатмалар келтирилган. Методик қўлланма бакалавриятнинг 5311500 – Геодезия, картография ва кадастр (сув хўжалигида) ҳамда 5410700 – Ер тузиш ва ер кадастри йўналишлари талабалари учун мўлжалланган.

Тузувчилар: З.С. Абдуллаев, доцент
 У.А.Насритдинова, асс

Такризчилар: М. Яқубов, ТАТУ профессор

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистонда фермерлик фаолиятини ташкил қилишни янада такомиллаштириш ва уни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2012 йил 22 октябрдаги ПФ-4478-сон фармони ҳамда қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг норматив қийматини аниқлаш тартиби тўғрисидаги низомга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, Бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри давлат қўмитасига деҳқон бозорларида сотилаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари асосий турларининг ўртача йиллик нархлари, туманлар бўйича пахта хом ашёси ва бошоқли экинлар дони ўртача харид нархлари, шунингдек товар ишлаб чиқарувчилар бўйича асосий қишлоқ хўжалиги экинлари экилган майдонлар тўғрисида 2014 йилги маълумотлар 2015 йил 1 апрелгача (кейинчалик — ҳар йили ўтган йил учун) тақдим этилади. Ушбу маълумотлар асосида “Амалий информатика ва ахборот технологиялари” фанидан бакалавриятнинг 5311500 – Геодезия, картография ва кадастр (сув хўжалигида) ҳамда 5410700 – Ер тузиш ва ер кадастри йўналишлари талабалари учун амалий топшириқлар ва уларнинг бажарилиш жараёни Microsoft Office дастурлари: MS Word матн процессори, MS Excel жадвал процессори, MS Access маълумотлар базаси бошқариш тизими, MS PowerPoint намоиш дастурида ишлаб чиқилган.

Ерларнинг бозор қийматини баҳолашга нисбатан қиёсий ёндашув

Ер участкаларининг бозор қийматини баҳолашга нисбатан қиёсий ёндашув харидор очик бозор шароитида ер участкасини ушбу бозорда ўхшаш участкалар бўйича шакилланган нархга сотиб олишни тасдиқловчи концепцияга асосланган. Бундан келиб чиқадики, ушбу усул фақат ер бозори ривожланган ўхшаш ер участкаларининг сотилиши нархлари тўғрисида қиёсий ахборот мавжуд бўлган шароитда қўлланилиши мумкин. Мазкур ёндашув ўрин босиш тамойилига асосланган. Ер участкаларининг бозор қийматини аниқлашнинг кўриб чиқиладиган ёндашувидан амалиётда фойдаланишда қатор муҳим вазифаларни ҳал этиш зарурияти пайдо бўлади, хусусан:

- реал қиймати бозорда ҳал этилган ўхшаш ер участкасининг асосли равишда танланилишини таъминлаш;
- ерларнинг базавий қийматини баҳолаш имконини берувчи кўрсаткичларни қўллаш;
- ерлар қийматининг шакилланишига таъсир кўрсатувчи омилларни ҳисобга олиш бўйича тузатиш коэффициентларини аниқлаш;
- ерларнинг қийматини баҳолашга таъсири амалга ошириладиган ҳисоб-китоблар аниқлигидан ошмайдиган омилларни, яъни муайян шароитларда эътиборга олмаслик мумкин бўлган омилларни аниқлаш;

Ер участкаларининг қийматини баҳолашга нисбатан қиёсий ёндашув бозор шароитига энг мостлашган ва бозор ахборотига асосланган ёндашув ҳисобланади. Бозор ахборотининг мавжуд бўлмаслиги баҳолаш ишлари амалиётида ушбу ёндашувнинг ривожланишини чеклайди.

Ер участкаларининг қийматини баҳолашга нисбатан қиёсий ёндашувни қўллаш чоғида қўйидаги усуллардан фойдаланиш мумкин:

- сотувларни таққослаш усули;
- кўчириш усули.

Қиёсий ёндашув унсурларидан ер учун даромад қолдиғи техникаси усули билан даромадли ёндашувни қўллаш чоғида кенг фойдаланилиши мумкин. Шу билан бирга қиёсий ёндашув чоғида бошқа (*харажатли ва даромадли*) ёндашувлар унсурлари қўлланилиши мумкин. Ташқи тамондан содда кўринишга эга бўлган мазкур ёндашув ҳисоб-китобларнинг аниқлигини талаб қилади. Фуқаролик-ҳуқуқий муомулага жалб этилган мулк-ер мажмуи таркибига кирувчи ер участкасини баҳолашда қиёсий ёндашувдан фойдаланиш ўта мураккабдир. Ушбу ҳолатда нафақат ернинг қийматини бевосита шакиллантирувчи омиллар, балки мазкур ерларда жойлашган, баҳоланаётган ер участкасининг қийматига таъсир кўрсатувчи кўчмас мулк объектларининг хусусиятлари қиёслаш унсури сифатида ишроқ этиш мумкин.

ЕР УЧУН ДАРОМАД ҚОЛДИҒИ ТЕХНИКАСИ УСУЛИ

Ер учун даромад қолдиғи техникаси усулининг асосида ер участкасининг қиймати ва ўз навбатида, унинг даромад келтириши ушбу ер участкасини ўз таркибига олган бутун ер-мулк мажмуанинг даромадлигига функционал боғлиқлида бўлиши тўғрисидаги концепция ётади. Бундан келиб чиқадики,

баҳоланаётган ер участкаси олинадиган даромад – бу ер-мулкый мажмуанинг барча даромади ҳамда баҳоланаётган ер участкасида жойлашган кўчмас мулк объектлари ҳиссасига тўғри келадиган даромад улуши ўртасидаги фарқдир:

$$D_{ep}=D_{мажмуа}-D_{кўчм.мулк}$$

бу ерда:

D_{ep} - ер участкасининг ҳиссасига тўғри келадиган даромад;

$D_{мажмуа}$ - ер мулкый мажмуа ҳиссасига тўғри келадиган даромд;

$D_{кўчм.мулк}$ - баҳоланаётган ер участкасида жойлашган барча кўчмас мулк объектлари ҳиссасига тўғри келадиган даромад

Бундан ер участкасининг қийматини ер учун даромад қолдиғи техникаси усулидан фойдаланган ҳолда даромадли ёндашув билан аниқлашнинг иккита варианты юзага келади:

1-вариант. Ер участкасининг қиймати ер участкаси ҳиссасига тўғри келадиган даромадни капиталлаштириш усули билан аниқланиди.

Бунда:

$$Q_{ep\text{ уч.}} = \frac{D_{ep\text{ уч.}}}{K}$$

бу ерда:

$Q_{ep\text{ уч.}}$ - ер участкасининг қиймати;

$D_{ep\text{ уч.}}$ - баҳоланаётган ер участкасининг ҳиссасига тўғри келадиган соф даромад;

K – капиталлаштириш ставкаси.

2-вариант. Ер участкасининг қиймати ер-мулкый мажмуа қийматининг улуши сифатида аниқланади.

Бунда:

$$Q_{ep\text{ уч.}} = \frac{Q_{ep\text{—мулкый мажмуа}} \times D_{ep\text{ уч.}}}{D_{ep\text{—мулкый мажмуа}}}$$

бу ерда:

$Q_{ep\text{ уч.}}$ - ер участкасининг қиймати;

$Q_{ep\text{—мулкый мажмуа}}$ - бутун ер-мулкый мажмуанинг қиймати;

$D_{ep\text{—мулкый мажмуа}}$ - бутун ер-мулкый мажмуадан олинадиган соф даромад;

$D_{ep\text{ уч.}}$ - баҳоланаётган ер участкасининг ҳиссасига тўғри келадиган соф даромад.

Ер учун даромад қолдиғи техникаси усулидан фойдаланган ҳолда даромадни тақсимлашда баҳоланаётган ер участкасида жойлашган бинолар, иншоотлар ва бошқа кўчмас мулк объектлари муҳим ўрин тутати. Ер участкасининг қиймати ҳисоблаб чиқишнинг юқорида келтирилган вариантлари кўриб чиқиладиган усулини кулашнинг қўйидаги шартларини белгилаб беради:

- ер участкасида жойлашган объектлар ер участкасидан энг яхши ва энг самарали фойдаланиш вариантыга мос келиши лозим;

- баҳоланаётган ер участкасида жойлашган бинолар ва иншоотлар қиймати ёки уларни қуриш учун назарда тутилаётган харажатлар ва улардан фойдаланиш муддатлари йетарли даражада аниқ ҳисоблаб чиқиши мумкин;

- бутун ер-мулкий мажмуадан фойдаланишдан олинадиган йиллик соф операцион даромадни ишончли тарзда аниқлаш имконияти мавжуд.

Юқорида келтирилган ҳисоблаш формулалари ва қўллаш шартлари ер участкасининг қиймати ***ер учун даромад қолдиги техникаси усули билан даромадли ёндашувдан фойдаланган ҳолда баҳолашнинг қўйидаги алгоритмини*** белгилаб беради:

1-босқич. Капиталлаштириладиган фойда миқдорини аниқлаш ёки прогноз даврини ва пул оқиларининг миқдорини белгилаш учун молиявий ҳужжатларни йиғиш ва таҳлил қилиш (бутун ер-мулкий мажмуа ёки кўчмас мулк объектларидан олинадиган даромаднинг хусусиятиги қараб). Ахборот йиғишда бўлган талаблар баҳоланаётган объект ва унинг таркибий қисмлари бўйича даромад тушумларининг шакллари билан белгиланади, уларнинг асосий турлари жумласига қўйидагилар киради:

- объектга егалик қилиш муддати чекланмаган ҳолда даромадларнинг бир текис даврий келиб тушиши;
- прогноз қилинаётган даврда даромад оқимлари ҳажмининг ошиши;
- кўчмас мулк объектларининг хизмат кўрсатиш муддати туфайли чекланган ва уларнинг аста-секин қадрсизланишини назарда тутувчи давр мобайнида даврий равишда келиб тушадиган даромад тушумлари ҳажмининг камайиши;
- шундан сўнг объектни сотиш кўзда тутилган чекланган давр мобайнида даромадларнинг даврий равишда келиб тушиши;
- келгуси объектни сотишдан бир марталик даромадни олиш.

2-босқич. Прогноз даврини белгилаш. Ҳисоб-китоблар учун 5-10-йил оралиғи қабул қилиниши мумкин. Ушбу давр баҳолаш ишлари буюртмачисининг талабига кўра белгиланиши мумкин.

3-босқич. Пул оқимларининг миқдорини прогноз қилиш. Бутун мулкий-ер мажмуи пул оқимларининг умумий миқдоридан баҳоланаётган ер участкасида жойлашган кўчмас мулк объектларининг ҳиссасига тўғри келадиган пул оқимларини ажратиш ушбу кўриб чиқиладиган усулдан фойдаланиш учун муҳим омил ҳисобланади.

4-босқич. Пул оқимларини дисконтлаш ставкасини аниқлаш.

5-босқич. Мулкий-ер мажмуининг қийматини ва ер участкасида жойлашган кўчмас мулк объектларининг қийматини аниқлаш.

6-босқич. Юқорида келтирилган формулалардан фойдаланган ҳолда ер участкасининг қийматини аниқлаш.

7-босқич. Олинган натижаларни таҳлил қилиш. Амалга оширилган баҳолаш ишлари тўғрисида ҳисобот тузиш. Қабул қилинган рухсат ва чекловлар.

Мисол. Мулкий-ер мажмуининг ҳар йиллик соф фойдаси (2,25 минг АҚШ доллори) ва унинг бозор қиймати (45 минг АҚШ доллори) белгиланган ҳолда унинг таркибидаги ер участкасининг қиймати аниқлаш талаб этилади. Мавжуд молиявий ҳужжатларга кўра ушбу мажмуа кўчмас мулк объектларининг ҳиссасига тўғри келадиган соф фойданинг миқдори ҳисоблаб чиқилади ва 2,03 минг АҚШ доллорини ташкил қилади (ҳисоб-китоб келтирмайди).

Юқорида келтирилган маълумотлар асосида ер учун даромад қолдиги техникаси усулидан фойдаланган ҳолда аниқланган ер участкасининг қиймати қўйидагиларни ташкил қилади:

$$Q_{\text{ер.уч.}} = (45,0 \times (2,25 - 2,03)) / 2,25 = 4,04 \text{ минг АҚШ доллори.}$$

Ер участкасининг қийматини ва баҳолашнинг мазкур усулидан фойдаланишда шуни алоҳида назарда тутиш лозимки, ушбу учусткани ўз таркибига олган мулк-ер мажмуининг умумий қийматида унинг қиймати улушининг пасайишига қараб баҳоланаётган ер участкасида жойлашган барча кўчмас мулк объектларининг қиймати ҳам, бутун мулк-ер мажмуининг қиймати ҳам ҳисоблаб чиқишнинг аниқлигига нисбатан талаблар ортади. Буни тасдиқлаш учун кўчмас мулк объектлари қиймати ҳисоблаб чиқишнинг аниқлиги фақат 5 % пасайганда ва умумий мулк-ер мажмуида улар қийматининг улуши 75 % ни ташкил қилса, баҳоланаётган ер участкасининг қиймати ҳисоблаб чиқишнинг аниқлиги 15 % га пасайишини тақидлашнинг ўзи кифоя қилади.

СОТУВЛАРНИ ТАҚҚОСЛАШ УСУЛИ

Сотувларни таққослаш усули сотувлар нархларни ушбу бозорга хос бўлган молиялаш шартлари билан таққослашга асосланган. Мазкур усул кўпинча фуқоролик-ҳуқуқий муомулага жалб этилган, баҳоланаётган ер участкасидан катта фарқ қилмайдиган қиёслашувчи ер участкаларини танлаш мумкин бўлган ҳолатларда қўлланилади.

Ушбу усул бўйича ер участкасининг қиймати сотилган ўхшаш ер участкаларининг баҳоланаётган ер участкасидан фарқларини ҳисобга олувчи тузатишларни ҳисобга олган ҳолда улар бўйича ўртача чамаланган қиймат сифатида белгиланади. Умумий кўринишда мазкур қиймат қўйидаги формула ёрдамида ифодаланиши мумкин:

$$Q_{\text{ер.уч.}} = Q_{\text{сотиш}} \pm \sum K,$$

бу ерда:

$Q_{\text{ер.уч.}}$ - баҳоланаётган ер участкасининг қиймати;

$Q_{\text{сотиш}}$ - ўхшаш ер участкасининг ўртача чамаланган сотилиш нархи;

$\sum K$ — тузатишлар суммаси.

Ер участкасининг қийматини баҳолашнинг ушбу ҳисоб-китоб формуласидан фойдаланиш *баҳолаш ишларини сотувларни таққослаш усули билан қиёсий ёндашувдан фойдаланган ҳолда амалга оширишнинг қўйидаги алгоритмига* асосланади:

1-босқич. Баҳоланаётган ер участкаси бўйича ахборотни йиғиш ва таҳлил қилиш. Бунда баҳоланаётган ер участкаси қийматининг шаклланишига таъсир кўрсатувчи алоҳида омилларни аниқлашга алоҳида эътибор қаратиш лозим.

2-босқич. Ер участкаси бўйича бозор ахборотини йиғиш, умумлаштириш ва таҳлил қилиш. Ер участкаси қийматининг кейинги ҳисоб-китобларида фойдаланиш учун ўхшаш ер участкаларини танлаш. Бунда танланган ер участкалари ер бозорининг баҳоланаётган ер участкасини қамраб олган сегментига мос келиши зарур. Танланган ер участкалари баҳоланаётган ер участкасига қўйидаги хусусиятлари бўйича мос келиши лозим:

- ерларнинг мақсадли йўналиши;
- зоналаштириш ва ердан фойдаланишнинг рухсат этилган вариантларининг ягоналиги;
- жойлашган ўрнининг ўхшашлилиги;

- ер участкасининг истеъмол хусусиятлари бўйича бир хиллиги ва б.

Бундан ташқари, ўхшаш ер участкаларининг хусусиятлари қуйидагиларини таққослаш имконини бериши керак:

- инвестицион жозибадорлик;
- молиялаш манбалари ва шакиллари;
- харидорларнинг афзал билишлари ва б.

Ер бозорини сегментлашда қуйидагиларни ажратиш лозим:

- оммавий уй-жой қурилиши учун фойдаланиладиган участкалар;
- якка тартибда уй-жой қуриш учун фойдаланиладиган участкалар;
- тижорат кўчмас мулк объектлари билан банд бўлган ёки уларни қуриш учун мўлжалланган участкалар;
- саноат иморатлари билан банд бўлган ёки уларни қуриш учун мўлжалланган участкалар;
- ижтимоий объектлар билан банд бўлган ёки уларни қуриш учун мўлжалланган участкалар;
- қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ер участкалари;
- кўп йиллик дарахтлар билан банд бўлган ер участкалар;
- боғдорчилик-узумчилик ва томорқа ширкатларининг ер участкалари.

3-босқич. Баҳоланаётган ер участкасини ўхшаш ер участкалари сифатида танлаб олинган сотилган ер участкалари билан таққослаш. Баҳоланаётган ва қийёсланаётган ер участкалари ўртасидаги фарқларни ҳисобга олган ҳолда тузатишлар киритиш. Ушбу фарқларни икки усулда баҳолаш мумкин:

- таққослаш унсурлари бўйича;
- таққослаш бирликлари ёрдамида.

Ер участкаларининг сотиш нархига таъсир этувчи хусусиятлари ва улар билан битимлар тузиш шартлари *таққослаш усуллари* ҳисобланади. Қийёсий сотувларни таҳлил қилиш йўли билан стандарт ер участкасининг қийматини аниқлаб, сўнгра бошқа ер участкаларининг қийматини ҳисоблаб чиқишга асос бўлади. Бундай стандарт участка сифатида реал ёки шартли участкадан фойдаланиш мумкин.

*Таққослаш бирликлари*дан қуйидаги ҳолатларда фойдаланилади, агар:

- даромад келтирувчи ер участкалари майдони ва мавжуд яхшиланишларнинг сони бўйича фарқ қилса;
- сармоядорлар ёки харидорлар учун дастлабки ахборот талаб этилса.

Бунда иморатлар солинмаган ер участкалари билан тузилган битимларда қуйидаги таққослаш бирликларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

- қишлоқ ва ўрмон хўжалигига мўлжалланган ерларнинг кенг кўламини баҳолашда, шунингдек, ерлардан саноат объектларини қуриш учун фойдаланишда ва ер массивларини стандарт участкаларга бўлишда – бир гектар учун нарх кўрсаткичи,

- шаҳарларда ва аҳоли пунктларида ерларни тижорат иморатларини солиш учун сотишда - бир квадрат метр учун нарх кўрсаткичи (участкалар асосий белгилар бўйича таққосланадиган бўлиши керак: офис бинолари учун – транспорт магистраллари ва тўхташ жойлари, бошқа офис бинолари, банклар ва ҳоказоларга чиқиш йўллари; омборхона бинолари учун – транспорт коммуникацияларига чиқиш йўллари ва ҳ.к.);

- савдо ва умумий овқатланиш корхоналарига мўлжалланган ерларни баҳолашда – бир фронтал метр учун нарх кўрсаткичи.

Бундан ташқари, таққослаш учун бир лот учун нарх (оммавий турар жойлар ёки дала ҳовли иморатлари солинган ҳудудларда шакли ва ўлчами бўйича стандарт ер участкасининг нархи) ва зичлик бирлиги учун нарх каби кўрсаткичлардан фойдаланиш мумкин.

Таққослаш бирликлари усулининг соддалиги ва осонлиги унинг ўзига хос устунлиги ҳисобланади. Айниқса, у бир табиий-иқлим зонасида жойлашган янги ер массивларини, стандарт иморатлар билан банд бўлган ер массивларини, қишлоқ хўжалиги ерларини баҳолашда ўта самаралидир.

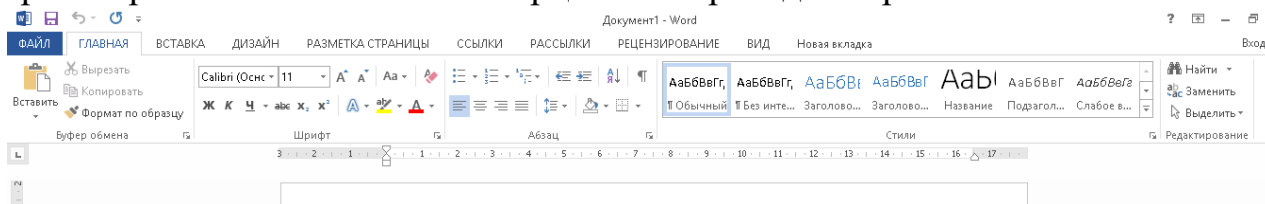
4-босқич. Олинган натижаларни таҳлил қилиш. Амалга оширилган баҳолаш ишлари тўғрисида ҳисобот тузиш. Қабул қилинган рухсат ва чекловлар.

Сотувларни таққослаш усули билан ер участкаларининг қийматини баҳолаш, агар ер бозорида ва кўчмас мулк бозорида амалга оширилган битимлар бўйича йетарли миқдорда қийёсланадиган ахборот мавжуд бўлса, энг объектив ҳисобланади.

1-АМАЛИЙ ИШ

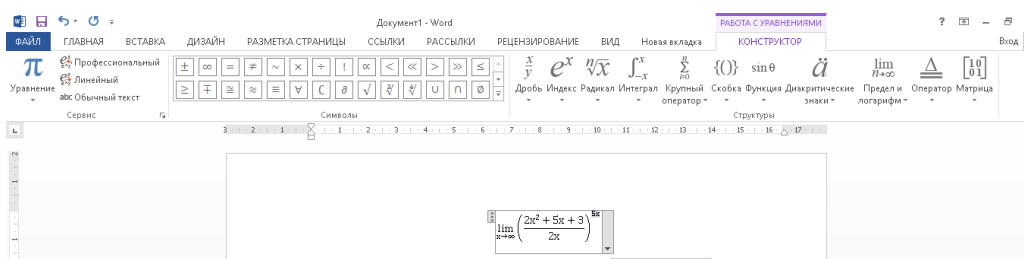
Мавзу: MS Word матн муҳарририда ишлаш

MS Word матн муҳарририда маълумотларни киритиш ва улар устида амаллар бажариш “Главная” менюси орқали бажарилади. 1- расм.

1- расм. Главная менюси ва унинг таркибий тузилиши.

MS Word матн муҳарририда формулаларни ёзиш учун “Вставка” менюсининг “Формула” → Вставить новые формулы бандидан фойдаланилади. 2-расм.

2-расм. Вставка менюсининг “Формулы” банди ва унинг таркибий тузилиши.

1-топширик: Қуйидаги матни MS Word матн муҳарририда киритинг Ерларнинг норматив қийматини аниқлаш

Ернинг норматив қийматни аниқлашнинг умумий масалалари

Норматив қийматни аниқлаш Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри давлат қўмитасининг Ўзбек давлат ер тузиш илмий-лойиҳалаш институти «Ўздаверлойиҳа» томонидан амалга оширилади. Норматив қиймат ишлаб чиқариш ресурси сифатида қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг сифатини ҳисобга олган ҳолда аниқланади.

1 га қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг норматив қийматини аниқлашда қуйидаги кўрсаткичлардан фойдаланилади:

1. тупроқнинг сифатини ва табиий ем-хашак экин майдонлари (пичанзорлар ва яйловлар)ни баҳолаш кўрсаткичлари;
2. асосий қишлоқ хўжалиги экинлари ва кўп йиллик дарахтлар тузилмаси;
3. қишлоқ хўжалиги экинлари, кўп йиллик дарахтлар ва ем-хашакбоп экин майдонларининг норматив ҳосилдорлиги;
4. қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг норматив унумдорлиги;
5. қишлоқ хўжалиги экинларининг асосий турлари бўйича қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг ҳисоблаб чиқилган фойда олиши;
6. деҳқон бозорларида сотиладиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари асосий турларининг ўртача йиллик нархлари ҳамда пахта хом ашёси ва бошоқли дон экинларининг ўртача харид нархлари;
7. фойданинг капиталлашуви фоизи.

Норматив қийматни аниқлашда қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг индивидуал рента ҳосил қилувчи омиллари — қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг интенсивлиги, тупроқнинг сифати, экин майдонлари тузилмаси ва суғориш учун сув чиқариш усули (оқар сув ёки машина усули) ҳисобга олинади.

Суғориладиган қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг норматив қийматини ҳисоблаб чиқиш

Асосий қишлоқ хўжалиги экинларининг норматив ҳосилдорлиги тупроқлар ўртача бонитет бали билан қишлоқ хўжалиги экинлари, боғлар ва токзорларнинг тупроқ бонитетининг бир бонитет балига мос норматив ҳосилдорликнинг йиғиндиси сифатида ушбу Низомга мувофиқ ҳисоблаб чиқилади. 1 га майдондаги асосий қишлоқ хўжалиги экинларининг норматив унумдорлиги тегишли маъмурий минтақадаги норматив қийматни аниқлаш давридан олдин юзага келган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини реализация қилишнинг ўртача йиллик нархларига боғлиқ равишда қиймат ифодасида қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$H_{пск} = H_y \times Ц_{рк}, \text{ бунда:}$$

$H_{пск}$ — 1 га қишлоқ хўжалиги экинларининг норматив унумдорлиги, минг сўм;

H_y — қишлоқ хўжалиги экинларининг норматив ҳосилдорлиги, ц/га;

$Ц_{рк}$ — деҳқон бозорларида сотиладиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари тегишли турига ўртача йиллик нарх, минг сўм/ц, пахта хом ашёси ва бошоқли дон экинларининг харид нархи минг сўм/ц;

Озуқа экинларининг норматив унумдорлиги ушбу Низомнинг [3-иловасига](#) мувофиқ уларнинг ҳосилдорлигини буғдой эквивалент ҳосилдорлигига айлантириш ёрдамида ҳисоблаб чиқилади. Суғориладиган 1 га ҳайдов ердан олинадиган ҳисоблаб чиқилган фойдани аниқлашда ҳар бир қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиси бўйича қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг норматив қийматини аниқлашнинг шу йилдан олдинги йилда шаклланган экин майдонлари тузилмаси қўлланилади. Ҳар бир қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиси бўйича олдинги йил учун қишлоқ хўжалиги экин майдонлари тўғрисидаги маълумотлар давлат статистика маълумотлари асосида аниқланади. Маълумотлар статистика органлари томонидан «Ергеодезкадастр» давлат қўмитасига ҳар йили 1 апрелгача тақдим этилади. Ўтган йилдаги экин майдонлари тўғрисидаги маълумотлар мавжуд бўлмаган тақдирда Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг минтақавий бўлинмалари томонидан тақдим этилган маълумотлари бўйича жорий йилда қишлоқ хўжалиги экинларини жойлаштириш режасига мувофиқ экин майдонлари тузилмаси қўлланилади.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг асосий турлари бўйича фойданинг ҳисоблаб чиқилган миқдори қишлоқ хўжалиги экин майдонлари сифатидан келиб чиқиб фоизларда маҳсулот қийматига ва туман бўйича ўртача тупроқларнинг ҳар бир классига бўйича маҳсулотларни етиштиришга ўртача харажатларга боғлиқ равишда Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги, Молия вазирлиги томонидан ҳисоблаб чиқилади. Тупроқларнинг алоҳида паст унумдорли класслари бўйича салбий қийматларда фоизларда фойданинг ҳисоблаб чиқилган миқдори олинган тақдирда салбий

қийматли ернинг қийматини истисно қилиш учун 0,01 фойда фоизи қўлланилади. Маҳсулот қиймати тўғрисидаги ўртача маълумотлар ва бирор-бир ўсимлик бўйича қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштиришда ўртача харажатлар мавжуд бўлмаган тақдирда бошоқли дон экинлари бўйича ҳисоблаб чиқилган маълумотлар қўлланилади.

Сифати турлича бўлган ерлар бўйича 1 га суғориладиган ҳайдов ердан олинадиган фойданинг ҳисоблаб чиқилган миқдори қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$R_{пр}$ — 1 га суғориладиган ҳайдов ердан олинадиган ҳисоблаб чиқилладиган фойда, минг сўм;

$Н_{пск_1}-Н_{пск_n}$ — қишлоқ хўжалиги экинларининг норматив унумдорлиги, минг сўм/га;

$П_{к_1}-П_{к_n}$ — экин майдонлари, га

$R_{н_1}-R_{н_n}$ — тупроқ сифати турлича бўлган ерларда турли хил экинлардан олинадиган қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши фойдасининг ҳисоблаб чиқилган миқдори, фоизларда.

1 га суғориладиган ҳайдов ернинг норматив қиймати қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$C_n = \frac{R_{пр} \times K_1 \times K_2 \times K_3}{\Pi} \times 100, \text{ бунда:}$$

C_n — суғориладиган ҳайдов ернинг норматив қиймати, минг сўм/га;

$R_{пр}$ — суғориладиган ҳайдов ердан олинадиган ҳисоблаб чиқилган фойда, минг сўм/га;

Π — ҳисоблаб чиқилладиган фойданинг капиталлашуви фоизи;

K_1 — хўжалик юритиш ва қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши интенсивлиги даражаси ҳисобга олинадиган минтақавий коэффицент;

K_2 — суғориш учун сув чиқариш усули ҳисобга олинадиган коэффицент;

K_3 — ҳосилнинг нобуд бўлиш фоизи ҳисобга олинадиган коэффицент;

Ҳисоблаб чиқилган фойданинг капиталлашуви фоизи 5% миқдорида қабул қилинади. Хўжалик юритиш даражаси ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши интенсивлигини ҳисобга оладиган минтақавий коэффицент ушбу Низомнинг [4-иловасига](#) мувофиқ қабул қилинади. Товар ишлаб чиқарувчининг маблағлари ҳисобидан суғориш учун хўжалик ички суғориш тизимига сув чиқариш усули (оқар сув ёки машина усули) ҳисобга олинган коэффицент республика бўйича ягона ифодада барча суғориш майдонлари бўйича оқар сув билан суғориш улушига боғлиқ тарзда мазкур Низомга мувофиқ қабул қилинади.

Кимёвий моддаларни қўллаш тақиқланган муҳофаза минтақаларида қишлоқ хўжалиги экин майдонлари жойлаштирилган тақдирда ҳосил нобуд бўлиши ва тегишли равишда қимматлилик йўқотилишини ҳисобга оладиган коэффицент ушбу Низомга мувофиқ белгиланган тартибда мажбуриятлар билан чекланган ер участкасидаги қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг бонитет бали ва улушига қараб республика бўйича ягона ифодада қабул қилинади. 1 га боғлар ва тоқзорларнинг норматив қиймати мазкур Низомнинг назарда тутилган тартибда суғориладиган ҳайдов ерларнинг норматив қийматига ўхшаш тартибда аниқланади.

1 га суғориладиган бўз ерларнинг норматив қиймати 0,1 коэффиценти қўлланилган ҳолда суғориладиган ҳайдов ерларнинг қиймати бўйича аниқланади. Қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчисида суғориладиган ҳайдов ери бўлмаган тақдирда, суғориладиган бўз ерларнинг норматив қиймати туман (шаҳар) суғориладиган ҳайдов ерлари ўртача асосий экин майдонлари тузилмасидан фойдаланилган ҳолда ҳисоблаб чиқилади. Мевазорлар, тутзорлар ва бошқа суғориладиган кўп йиллик дарахтлар экилган ерларнинг норматив қиймати ушбу хўжаликнинг суғориладиган ҳайдов ерлари норматив қиймати бўйича, 0,4 коэффиценти қўллаш билан қабул қилинади. Қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчисида суғориладиган ҳайдов ери бўлмаган ҳолларда бундай ерларнинг норматив қиймати туман (шаҳар) суғориладиган ҳайдов ерлари бўйича асосий экин майдонлари тузилмасидан фойдаланган ҳолда шартли равишда ҳисоблаб чиқилади.

Иссиқхоналар бўйича 1 га ернинг норматив қиймати суғориладиган ҳайдов ерлар қийматига ўхшаш тартибда туман, шаҳар бўйича ўртача кўрсаткич асосида 2,2 коэффиценти қўллаш билан аниқланади.

Қишлоқ хўжалиги лалми экин майдонларининг норматив қийматини ҳисоблаб чиқиш

1 га лалми ҳайдов ернинг норматив ҳосилдорлиги, норматив унумдорлиги, ҳисоблаб чиқилган миқдори ва норматив қиймати ушбу Низомга мувофиқ аниқланади. Бунда хўжалик ички суғориш тизимида сув чиқариш усулини ҳисобга олинган ҳолда коэффицент норматив қийматни аниқлашда қўлланилмайди. Кўп йиллик лалми дарахтлар лалми ҳайдов ер сифатида, лалми бўз ерлар эса лалми ҳайдов ерлари сифатида 0,1 коэффиценти қўллаган ҳолда баҳоланади. Қишлоқ хўжалиги товарлари ишлаб чиқарувчисида лалми ҳайдов ерлар бўлмаган ҳолларда, унинг норматив қиймати шартли равишда туман, шаҳар лалми ҳайдов ерлари бўйича ўртача экин майдонлари тузилмасидан фойдаланган ҳолда ҳисоблаб чиқилади.

Табиий ем-хашакбоп экин майдонларининг норматив қийматини ҳисоблаб чиқиш

Табиий ем-хашакбоп экин майдонлари (пичанзорлар ва яйловлар)нинг норматив қиймати яйловларнинг типларидан ва озуқа бирлигида ифодаланган ҳосилдорликдан келиб чиқиб, ушбу Низомнига мувофиқ уларни буғдойнинг эквиваленти ҳосилдорлигига тегишли равишда қайта ҳисоблаб чиққан ҳолда ҳисоблаб чиқилади. Маъмурий туманда озуқа экин майдонларининг ўртача ҳосилдорлиги тегишли баландлик минтақасидаги яйловларнинг ҳосилдорлиги ва ҳар бир типининг майдони ҳисобга олинган ҳолда аниқланади.

1 га озуқа экин майдонларининг норматив маҳсулдорлиги буғдой ҳажмига қайта ҳисоблаб чиқилган озуқа бирликларидаги ўртача ҳосилдорлиги ва норматив қийматини аниқлаш давридан олдинги йилдаги ўртача харид нархининг ҳосиласи сифатида аниқланади.

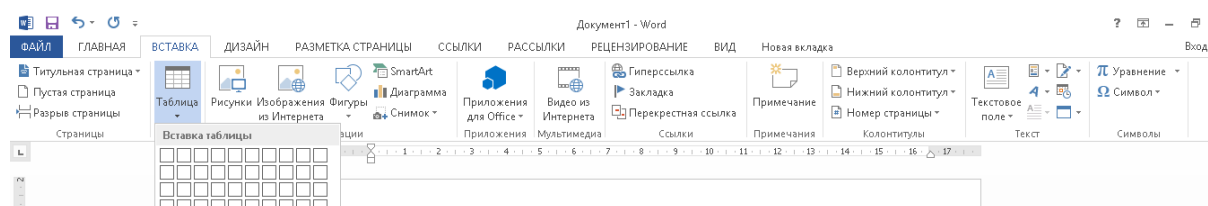
1 га озуқа экин майдонларининг норматив қиймати ушбу Низомнинг [17 — 20-бандларига](#) мувофиқ ҳайдов ерга ўхшаш тарзда аниқланади, бунда озуқа экин майдонларининг унумдорлиги улар билан боғлиқ бўлган баландлик минтақаларида жойлашганлигига қараб фойданинг ҳисоблаб чиқилган миқдори қуйидаги миқдорларда қабул қилинади:

чўл минтақасида — 3,2 фоиз;
тоғолди минтақасида — 4,1 фоиз;
тоғ минтақасида — 7,0 фоиз.

Яйловларнинг суғориладиган минтақаларга туташган участкалари суғориладиган ҳайдов ерга мос тарзда 0,01 коэффицентини қўлланган ҳолда баҳоланади. Қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчисида суғориладиган ҳайдов ерлар бўлмаган тақдирда, бундай ерларнинг норматив қиймати шартли равишда туманнинг суғориладиган минтақаси бўйича асосий экин майдонларининг тузилмаси қўлланилган ҳолда ҳисоблаб чиқилади.

2-топшириқ: Қуйида берилган жадвалларни MS Word матн муҳарририда киритинг.

MS Word матн муҳарририда жадвал ҳосил қилиш учун Вставка менюсидан Таблица банди танланади. Жадвалнинг устун ва сатрлари сони белгиланади. 3-расм.

3-расм. Вставка менюсининг Таблица бандининг таркибий тузилиши

Асосий қишлоқ хўжалиги экинлари, боғлар ва токзорларнинг тупроқларининг бир бонитет балига нисбатан ҳисобланган норматив ҳосилдорлиги

Қишлоқ хўжалиги экинлари ва кўп йиллик дарахтлар	Тупроқнинг бир бонитет балига нисбатан норматив ҳосилдорлиги, ц/га
Суғориладиган ерларда	
Ғўза	0,4
Бошоқли дон экинлари	0,6
Тамаки	0,45
Шоли	0,7
Бир йиллик ўтлар (яшил ем-хашак)	3,0
Сабзавотлар	3,0
Полиз маҳсулотлари	2,7
Ўтган йиллардаги беда	2,0
Дон учун маккажўхори	0,75
Ем-хашакбоп илдизмевали ўсимликлар	9,0
Картошка	2,0
Боғлар (ўрта ҳисобда)	0,6
Токзорлар (ўрта ҳисобда)	0,8
Лалми ерларда	
Кузги буғдой	0,25
Кузги арпа	0,20
Баҳорги нўхат	0,12

Озуқа экинларининг озуқа бирлигида ифодаланган норматив унумдорлиги

Қишлоқ хўжалиги озуқа экинлари	Қишлоқ хўжалиги экинларининг бир килограмми маҳсулотдаги озуқа бирликлари таркиби (кг)
Бошоқли дон экинлари	1,2
Бир йиллик ўтлар (яшил ем-хашак)	0,17
Ўтган йиллардаги беда (яшил ем учун)	0,21
Хашаки беда	0,49
Дон учун маккажўхори	1,34
Ем-хашакбоп илдизмевали ўсимликлар	0,12

Хўжалик юритиш ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши интенсивлиги даражаси ҳисобга олинган МИНТАҚАВИЙ КОЭФФИЦИЕНТЛАР

Маъмурий-ҳудудий тузилмалар ва минтақалар	Минтақавий коэффицентлар (К ₁)
Қорақалпоғистон Республикаси	0,7
<u>Жанубий минтақа</u> (Амударё, Беруний, Элликқалъа ва Тўрткўл туманлари)	0,7
<u>Марказий минтақа</u> (Нукус, Хўжайли, Шуманай, Кегейли, Чимбой, Қонликўл туманлари)	0,6
<u>Шимолий минтақа</u> (Тахтакўпир, Қораўзак, Қўнғирот, Мўйноқ туманлари)	0,5
Андижон вилояти	1,2
Вилоятнинг Бўз ва Улуғнор туманларини истисно этган ҳолда бутун ҳудуди	1,2
<u>Марказий Фарғона минтақа</u> (Бўз ва Улуғнор туманлари)	1,0
Бухоро вилояти	1,0
<u>Суғориладиган минтақа</u> (суғориладиган минтақанинг барча туманлари хўжаликлари)	1,0
<u>Яйлов минтақаси</u> (барча туманларнинг қўйчилик хўжаликлари)	0,8
Жиззах вилояти	0,8
<u>Жиззах тумани, Жиззах шаҳри</u>	0,9
<u>Чўл минтақаси</u> (Арнасой, Дўстлик, Зарбдор, Зафаробод, Мирзачўл, Пахтакор туманлари)	0,8
<u>Тоғолди-яйлов минтақаси</u> (Бахмал, Ғаллаорол, Фориш, Зомин, Янгиобод туманлари)	0,6
Қашқадарё вилояти	0,8

Маъмурий-худудий тузилмалар ва минтақалар	Минтақавий коэффициентлар (K₁)
<u>Тоғолди минтақаси</u> (Китоб, Шаҳрисабз, Яккабоғ, Ғузор, Қамаш, Чироқчи туманлари)	0,8
<u>Чўл минтақаси</u> (Қарши, Нишон, Миришкор, Касби, Косон, Муборак туманлари)	0,7
<u>Дехқонобод тумани</u>	0,6
Навоий вилояти	0,8
<u>Суғориладиган минтақа</u> (Қизилтепа, Навбахор, Хатирчи, Кармана туманлари ва Конимех туманининг суғориладиган минтақаси)	0,8
<u>Лалми-яйлов минтақаси</u> (Нурота, Томди, Учқудук туманлари ва суғориладиган минтақасиз Конимех тумани)	0,6
Наманган вилояти	1,1
<u>Вилоятнинг барча туманлари</u>	1,1
Самарқанд вилояти	1,2
<u>Суғориладиган минтақа</u> (Булунғур, Жомбой, Иштихон, Каттақўрғон, Нарпай, Оқдарё, Пайарик, Пастдарғом, Пахтачи, Самарқанд, Тойлок, Ургут туманлари)	1,2
<u>Лалми-яйлов минтақаси</u> (Нуробод, Қўшработ туманлари)	0,9
Сурхондарё вилояти	1,3
<u>Сурхондарё воҳаси</u> (Сариосиё, Узун, Денов, Шўрчи, Қумқўрғон, Жарқўрғон, Ангор, Термиз, Олтинсой туманлари)	1,3
<u>Чўл минтақаси</u> (Қизирик, Музработ, Шеробод туманлари)	1,1
<u>Бойсун тумани</u>	0,8
Сирдарё вилояти	0,8
<u>Шимолий чўл минтақаси</u> (Боёвут, Ховос, Гулистон, Сайхунобод, Сирдарё туманлари, Гулистон шаҳри ва Янгиер шаҳри)	0,8
<u>Марказий чўл минтақаси</u> (Оқолтин, Мирзаобад, Сардоба туманлари)	0,6
Тошкент вилояти	1,2
Вилоятнинг <u>бутун ҳудуди</u> , Бўстонлик, Паркент ва Оҳангарон туманлари бундан мустасно	1,2
<u>Чимён-Оҳангарон минтақаси</u> (Бўстонлик, Паркент ва Оҳангарон туманлари)	0,9
Фарғона вилояти	1,1
<u>Биринчи минтақа</u> (вилоятнинг бутун ҳудуди, Ёзёвон ва Сўх туманлари бундан истисно)	1,1
<u>Иккинчи минтақа</u> (Ёзёвон ва Сўх туманлари)	1,0
Хоразм вилояти	1,0
Вилоятнинг <u>бутун ҳудуди</u> , Хазорасп туманидаги Саримой	1,0

Маъмурий-худудий тузилмалар ва минтақалар	Минтақавий коэффициентлар (K ₁)
ва Тупроққалъа қишлоқ фуқаролар йиғинлари ҳудудисиз (Кизилқум-Тупроққалъа массиви)	
Хазорасп туманидаги Саримой ва Тупроққалъа қишлоқ фуқаролар йиғинлари (Кизилқум-Тупроққалъа массиви)	0,8
Тошкент шаҳри	1,2
Тошкент шаҳрининг <u>бутун ҳудуди</u>	1,2

**Сугориш учун сув чиқариш усули ҳисобга олинadиган коэффициентлар
КОЭФФИЦИЕНТЛАР**

Оқар сув улуши, %	Коэффициент (K ₂)
0 — 9	0,883
10 — 19	0,893
20 — 29	0,904
30 — 39	0,915
40 — 49	0,926
50 — 59	0,938
60 — 69	0,950
70 — 79	0,962
80 — 89	0,974
90 — 99	0,987
100	1

**Ҳосил нобуд бўлишини ҳисобга олиш
КОЭФФИЦИЕНТЛАРИ (K₃)**

Бонитет бали	Заҳарли кимёвий дориларни қўллаш чекланган ҳудудлар улуши, %									
	1 — 10	11 — 20	21 — 30	31 — 40	41 — 50	51 — 60	61 — 70	71 — 80	81 — 90	91 — 100
31 — 40	0,948	0,895	0,843	0,790	0,738	0,685	0,633	0,580	0,528	0,475
41 — 50	0,959	0,918	0,878	0,837	0,796	0,755	0,714	0,674	0,633	0,592
51 — 60	0,967	0,933	0,900	0,866	0,833	0,800	0,766	0,733	0,699	0,666
61 — 70	0,972	0,943	0,915	0,887	0,859	0,830	0,802	0,774	0,745	0,717
71 — 80	0,976	0,951	0,927	0,902	0,878	0,853	0,829	0,804	0,780	0,755
81 — 90	0,978	0,957	0,935	0,914	0,892	0,870	0,849	0,827	0,806	0,784
91 — 100	0,981	0,961	0,949	0,923	0,904	0,884	0,865	0,846	0,826	0,807

**Ўзбекистоннинг табиий озуқа экин майдонларини сифат жихатидан
БАҲОЛАШ (яйловларнинг турлари бўйича)**

Яйловларнинг турлари	Озуқа бирликларида ҳосилдорлиги, кг/га	Бугдойнинг эквивалент ҳосилдорлиги, ц/га
<i><u>Яхши яйловлар</u></i>		
Бугдойикли яйлов	230	1,92
Йирик ўтли-шаширли яйлов	300	2,50
Арчалар орасидаги ҳар хил бугдойик яйлов	260	2,17
<i><u>Ўртача яйловлар</u></i>		
Бетагали-бугдойикли яйлов	210	1,75
Ҳар хил ўтлар ўсадиган пистазор	200	1,67
Ҳар хил ўтли-бетагали яйлов	320	2,67
Қамишзор	200	1,67
<i><u>Қашиқлашган яйловлар</u></i>		
Ҳар хил ўтли-тоифалашган яйлов	150	1,25
Ҳар хил ўтли-эфемер бодомчали яйлов	120	1,00
Ҳар хил ўтли-адирдаги шувоқли яйлов	170	1,42
Ҳар хил ўтли, бутазорлар орасидаги яйлов	180	1,50
Кўнғирбош-тоифалашган яйлов	140	1,17
Арпазор	180	1,42
Жузғунзор	140	1,17
Жўсан-тоифалашган яйлов	140	1,17
Ҳар хил ўтли-чайирли яйлов	160	1,33
Оқ саксовулзор	100	0,83
Сингрели яйлов	110	0,92
Дағал-эфемерли яйлов	150	1,25
Шўрали-эфемер шағалакли яйлов	140	1,17
Терескенли яйлов	100	0,83
Янтоқзор	180	1,50
Шувоқ-бетагали яйлов	170	1,42
Жўсанзор	110	0,92
Шўрали-тоифалашган яйлов	130	1,08
Ҳар хил ўтли-бошоқли ўсимликлар ўсадиган яйлов	240	2,00
<i><u>Қашиқ яйловлар</u></i>		
Бир йиллик шўразор яйлов	130	1,08
Ҳар хил ўтли-какрали яйлов	140	1,17
Пастак ҳар хил ўтли-бошоқдошли ўсимликлар ўсадиган яйлов	120	1,00
Боялишзор	90	0,75
Кейреукзор	80	0,67
Ҳар хил ўтли тўқайзор	90	0,75
Қизилмия ўсадиган яйлов	100	0,83
Партекзор	80	0,67

Яйловларнинг турлари	Озуқа бирликларида ҳосилдорлиги, кг/га	Бугдойнинг эквивалент ҳосилдорлиги, ц/га
Ажриқли яйлов	170	1,42
<i>Ўта қашшоқ яйловлар</i>		
Норбоялишзор яйлов	60	0,50
Юлғунзор	70	0,58
Қора саксовулзор	70	0,58
Биюрғунзор	40	0,33
Адраспанзор	20	0,17
Донашўразор	10	0,08

Қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг норматив қийматини аниқлашнинг ТЕХНОЛОГИК СХЕМАСИ

1. Тайёргарлик ишлари.

1.1. Ишлар мазмуни ва дастурини ишлаб чиқиш.

1.2. Қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиларининг ҳамда норматив қийматни аниқлаш объектларининг рўйхатини ва жойлашиш чизмасини тузиш.

1.3. Норматив қиймати аниқланадиган объектлар бўйича дастлабки ер-ҳисобга олиш ва статистик ҳамда натижали ер-баҳолаш ахборотларини тўплаш, таҳлил қилиш ва тайёрлаш.

1.4. Қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг норматив қийматини аниқлашда дастлабки ва қиймат кўрсаткичларининг автоматлаштирилган ҳисоб-китоби дастурини ўрганиш ва ўзлаштириш.

2. Тупроқ унумдорлиги, табиий озуқа экин майдонларининг унумдорлиги, суғориш учун сув бериш усули бўйича бирламчи маълумотлар базасини тайёрлаш ва норматив қийматини аниқлаш объектларининг кўрсаткичларини ҳисоб-китоби.

2.1. Норматив қийматни аниқлаш объекти тупроқ унумдорлигининг ўртача кўрсаткичини аниқлаш.

2.2. Асосий қишлоқ хўжалиги экинлари бўйича маҳсулот етиштиришдан фоизларда ҳисоблаб чиқилган фойдани аниқлаш.

2.3. Норматив қийматни аниқлаш объекти яйловларининг озуқа қимматлилиги кўрсаткичларини аниқлаш.

2.4. Суғоришнинг ички тизимида суғориш учун сув бериш усули кўрсаткичини аниқлаш.

2.5. Заҳарли кимёвий дориларни қўллаш чекланган майдонларни аниқлаш.

3. Қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг норматив қийматининг автоматлаштирилган ҳисоб-китоби.

3.1. Бирламчи кўрсаткичларни компьютер дастурига киритиш.

3.2. Қишлоқ хўжалиги экинларининг норматив қиймати: норматив унумдорлик, ҳисобланган фойда ва норматив қиймат кўрсаткичлари ҳисоб-китоби.

4. Қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг норматив қийматини аниқлаш материалларини расмийлаштириш.

4.1. Қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиларининг қишлоқ хўжалиги экин майдонлари норматив қийматини аниқлашнинг ҳисоб-китоб (жадвал) ва матнли қисмини расмийлаштириш ҳамда маъмурий туманлар, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва республика бўйича қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг норматив қийматини аниқлаш материалларини умумлаштириш.

4.2. Қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг норматив қийматини аниқлаш материалларининг жадвалли қисмини расмийлаштириш.

4.3. Маълумотномаларни тайёрлаш ва қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиларига тақдим этиш.

**2016 йил 1 январдаги ҳолатига кўра қишлоқ хўжалиги
экин майдонлари ва бошқа баҳоланган ерларнинг
норматив қиймати тўғрисида
МАЪЛУМОТНОМА**

**Ўзбекистон Республикасининг Тошкент вилояти
Бўка туманидаги**

Комил Ота табдиркор фермер хўжалиги

(қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчисининг тўлиқ номи ва СТИР)

Номи	Майдон, га	1 га ернинг норматив қиймати, минг сўм	Умумий норматив қиймат, минг сўм
Хайдов ерлари:	83,1	13117,8563	1090093,859
суғориладиган	73,1	13117,8563	1090093,859
лалми	10	13117,8563	131178,6
Боғлар:	23	50545,6323	1162549,5
суғориладиган	23	50545,6323	1162549,5
лалми	15	1260,301	18904,515
Узумзорлар:	14	1260,301	17644,214
суғориладиган	12	1260,301	15123,612
лалми	2	1260,301	2520,602
Бошқа кўп йиллик дарахтлар:	1	5247,1425	5247,1425
суғориладиган	0,8	5247,1425	4197,714
лалми	0,2	5247,1425	1049,4285
Бўз ерлар:	1	126,03	126,03
суғориладиган	0,6	126,03	75,618
лалми	0,4	126,03	50,412
Суғориладиган минтақага туташган яйловлар	2	80,8344	161,6688
суғориладиган	1,4	80,8344	113,16816
лалми	0,6	80,8344	48,50064

Пичанзорлар ва яйловлар:	2	80,8344	161,6688
суғориладиган	1,4	80,8344	113,16816
лалми	0,6	80,8344	48,50064
Балиқчилик ҳовузлири	10	17197,6048	171976,048
Иморатлар, иншоотлар ва хонадонлар	12	26235,7126	314828,55
Иссиқхоналар	14	2520,602	35288,428
Ҳаммаси:			

2016 йил учун Тошкент шаҳар Агроинновация ДУК бўйича деҳқон бозорларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг асосий турларига шаклланган ўртача йиллик нархлар, пахта хом ашёси ва бошоқли дон экинларининг ўртача харид нархлари ва сотиш ҳажми

Т/р	Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари асосий турларининг номи	1 кг учун ўртача йиллик нархлар	Ишлаб чиқариш ҳажми, тоннада
1.	Пахта	3000	3000
2.	Бугдой	2000	2500
3.	Сабзавотлар	1800	25000
	помидор**	2500	10000
	Бодринг**	2000	5000
	сабзи	1000	3000
	пиёз	1000	2500
	карам	2000	2000
	ошқовоқ	1500	1500
4.	Полиз маҳсулотлари	2500	3000
	тарвуз	3000	1500
	ковун	2000	1500
5.	Картошка	3000	200
6.	Мевалар	4000	4000
	олма	3000	2000
	олхўри	1500	1000
	гилос	6000	500
	ўрик	4000	400
	шафтоли	2500	250
7.	Ўзум	5000	500

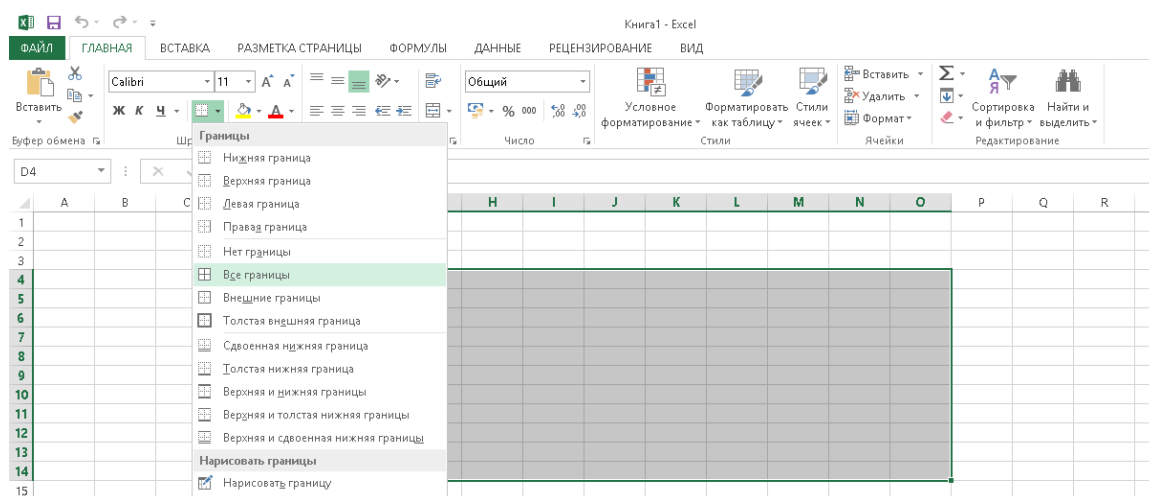
Тошкент вилояти Бўка тумани бўйича қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг асосий турлари бўйича фойда миқдори

[illegible]

2-АМАЛИЙ ИШ

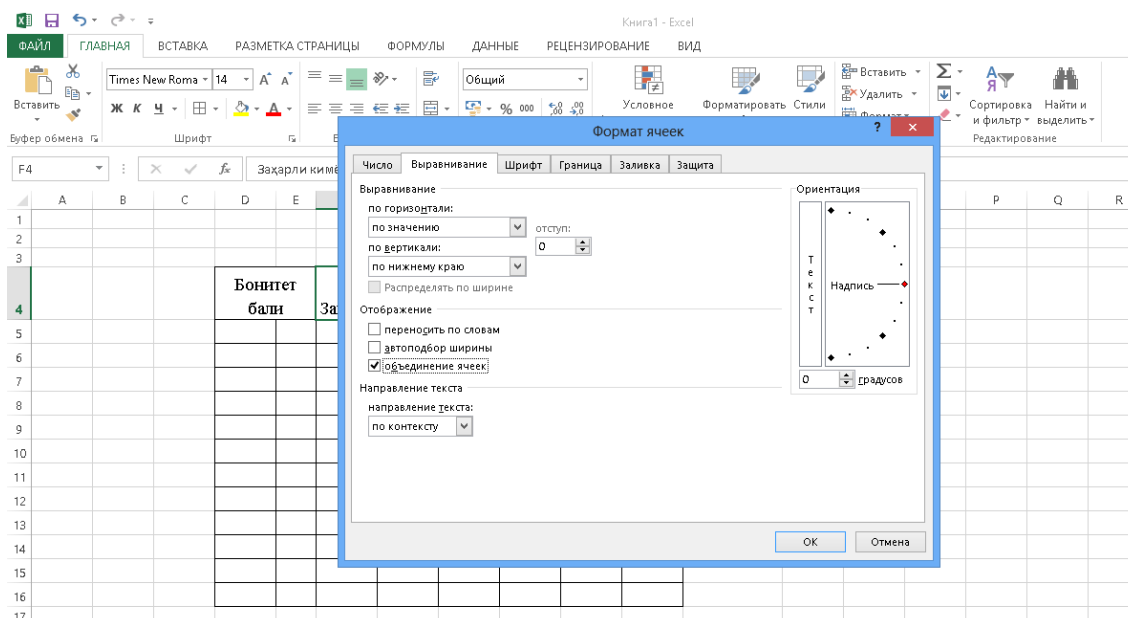
Мавзу: MS Excel дастурида жадваллар билан ишлаш

MS Excel дастурида жадваллар ҳосил қилиш учун MS Excel дастурида диапазон танланади ва “Главная”→Нижняя граница→Все границы кетма-кетлиги танланади.

4- расм. MS Excel дастурида “Главная” менюсининг таркибий тузилиши

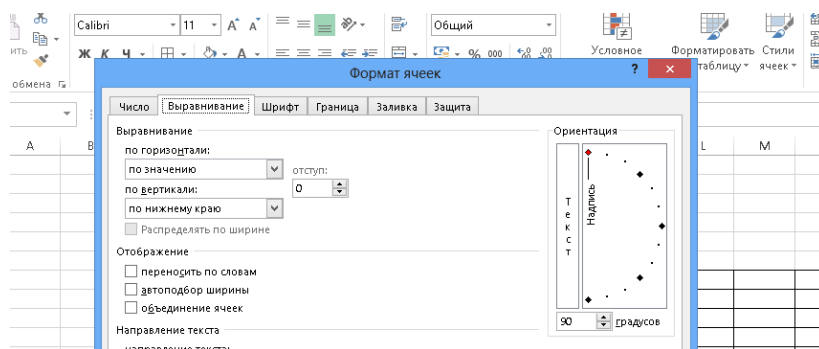
Натижада белгиланган устун ва сатрлардан иборат жадвал ҳосил бўлади. MS Excel дастурида саҳифалар ячейкаларга бўлинган бўлиб, ҳарбир ячейкани ўз номи бор. Ячейкалар устун ва сатрларнинг кесишишидан ҳосил бўлган. Устунлар Латин алфавитининг бош ҳарфлари билан, сатрлар эса рақамлар билан белгиланган. Шунинг учун биринчи сатр биринчи устун кесишиши натижасида A1 ячейка ҳосил бўлади. Ва ҳ.к.

5-расм. MS Excel дастурида матнни таҳрирлаш учун фойдаланиладиган “Формат ячеек” ойнаси

ҳосил бўлган жадвалга маълумотларни ёзиш ва таҳрирлаш “Формат ячеек” ойнаси орқали амалга оширилади. Яъни ячейкаларни бирлаштириш

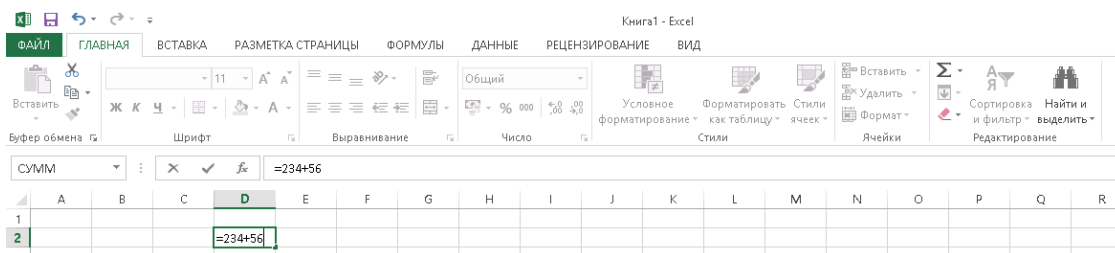
“Обединение ячеек”, маттни тахрирлаш “Переносить по словам” банди орқали амалга оширилади.

6- расм. “Формат ячеек” ойнасидан маттни вертикал ҳолатда ёзиш жараёни ойнаси.

Маттни вертикал ҳолатда ёзиш “Формат ячеек” ойнасидан “Ориентация” бўлимидан фойдаланиб амалга оширилади.

MS Excel дастурида формулалар билан ишлаш учун “Вставить функцию” формула қаторига “=” белги киритилади. Ҳисоблаш ишлари амалга оширилади.

7- расм. MS Excel дастурида ҳисоб-китоб ишларини бажариш жараёни .

1-топшириқ

“Юқори Чирчиқ” Тумани фермер хўжаликларининг ер майдони ва етиштириладиган маҳсулотлари

Фермер хўжалиги номи	Умумий ер майдони	Пахта	Бугдой	Сабзавотлар	Жами
9-лойиха Сергели оқ олтин	83,2	50,7	26,4	10,3	
15-лойиха Чорва инвест плюс	87,6	38	40,4	2,4	
21-лойиха Боранбаев Ержан	64,4	26,6	37,8	4,5	
13-лойиха Логистик тич сервис МЧЖ	54	26,9	27,1	9,2	
Яссавий агро инвест	42,3	17,4	21,4	7	
Жалолиддин Шухрат	16,2	10,7	8,9	5	
Шокирали Фирдавс	73,8	24,2	51,8	3,5	

Марко Поло Агро Ферма МЧЖ	59,1	27,1	30	10	
------------------------------	------	------	----	----	--

$$C_n = \frac{P_{np} \times K_1 \times K_2 \times K_3}{\Pi} \times 100, \text{ бунда:}$$

2-Топширик

Фермер хўжалиги номи	Умумий ер майдони	Рпр	K ₁	K ₂	K ₃	Π	C _n
9-лойиха Сергели ок олтин	83,2	50,7	1,2	0,883	0,948		
15-лойиха Чорва инвест плюс	87,6	38	1,2	0,893	0,959		
21-лойиха Боранбаев Ержан	64,4	26,6	1,2	0,904	0,967		
13-лойиха Логистик тич сервис МЧЖ	54	26,9	1,2	0,915	0,972		
Яссавий агро инвест	42,3	17,4	1,2	0,926	0,976		
Жалолиддин Шухрат	16,2	10,7	1,2	0,938	0,978		
Шокирали Фирдавс	73,8	24,2	1,2	0,950	0,981		
Марко Поло Агро Ферма МЧЖ	59,1	27,1	1,2	0,962	0,948		
3-лойиха Нафиса Фахриддин агро	58,6	58,6	1,2	0,974	0,959		
7-лойиха Янгибозор тараққиёт	47	47	1,2	0,987	0,967		
12-лойиха Арганчи Усмонобод	65	65	1,2	1	1		

3-Топширик

Фермер хўжалиги номи	Умумий ер майдони	Рпр	K ₁	K ₂	K ₃	Π	C _n
Исмагулов Сайткарим	59,3	84,2	1,2	0,883	0,948		
Тукин Замин барака	34,5	84,7	1,2	0,893	0,959		
1-лойиха Хусан агро элита	24,2	47	1,2	0,904	0,967		
6-лойиха Боранбаев Бекжан агро	101,1	85	1,2	0,915	0,972		
11-лойиха Мадинабону боғи бўстон	51,9	85	1,2	0,926	0,976		
18-лойиха Бекнур Балнұра	71,3	85	1,2	0,938	0,978		

8-лойиха Зайниддин зарбдор	58,2	84,19	1,2	0,950	0,981		
Рахмон Раъно омад	10	85	1,2	0,962	0,948		
Низомиддин агро омад	8,2	83,86	1,2	0,974	0,959		
Саидаббос-Саидрахим	55,8	57,62	1,2	0,987	0,967		
Туйчиев Фуркат	64,4	84,81	1,2	0,950	0,981		
Туйчиобод	30	83,97	1,2	0,962	0,948		
Шербой Холматов	7,5	83,67	1,2	0,974	0,959		
Эргаш ота МЧЖ агро фирма	10	85	1,2	0,987	0,967		
Кизилёз гулшан диёр	58,8	85	1,2	0,950	0,981		

4-Топширик

Фермер хўжалиги номи	Умумий ер майдони	Рпр	К ₁	К ₂	К ₃	П	Сн
2-лойиха Махамат Хайит	47	85	1,2	0,883	0,948		
Шерзод Хосилот	55,1	85	1,2	0,893	0,959		
Анварбек Абзорбек	72,1	84,69	1,2	0,904	0,967		
Кенжавой Солижон	51,7	82,22	1,2	0,915	0,972		
Мадина Роза	4,5	85	1,2	0,926	0,976		
Дул-Дур	4	78,16	1,2	0,938	0,978		
Исмадова Хадича	11,7	68,1	1,2	0,950	0,981		
Мехриддин рам Муборак	55,6	63,59	1,2	0,962	0,948		
"Супер Ник" МЧЖ (янгибозор)	72,5	62,76	1,2	0,974	0,959		
Фатхулло-Фуркат	66,8	60	1,2	0,987	0,967		
Гулистон бахт агро	58,6	71,3	1,2	0,950	0,981		
3-лойиха Нафиса Фахриддин агро	47	77	1,2	0,962	0,948		
7-лойиха Янгибозор тараққиёт	65	85	1,2	0,974	0,959		
12-лойиха Арганчи Усмонобод	65,1	85	1,2	0,987	0,967		
Асатбек Мафтуна-Малика	57,1	84,69	1,2	0,950	0,981		

5-Топширик

Фермер хўжалиги номи	Умумий ер майдони	Рпр	К ₁	К ₂	К ₃	П	Сн
Акбарали Мафтуна	9,5	62,65	1,2	0,883	0,948		
Оковул хирмони	11,2	66,82	1,2	0,893	0,959		
Мувозанат	37	67,63	1,2	0,904	0,967		

4-лойиха Унверсал агро файз	51,4	65,58	1,2	0,915	0,972		
9-лойиха Мувозанат агро файз	6,8	72	1,2	0,926	0,976		
14-лойиха Достон Ахрор Файз	11	67,84	1,2	0,938	0,978		
Саодат Аббос	49,9	69,76	1,2	0,950	0,981		
Лола Наргиз	72,4	67,52	1,2	0,962	0,948		
Диханбой Ержонович	11,1	78	1,2	0,974	0,959		
Акжол-полвон-Куат	5,9	69	1,2	0,987	0,967		
Анор Агро барака	5,1	69	1,2	1	1		

3-АМАЛИЙ ИШ

Мавзу: MS PowerPoint дастурида тақдимотлар яратиш